

fakadt, s tárgyalása a korszak megértéséhez elengedhetetlen, ám ugyanakkor furcsa és tudománytalan eljárás, hogy a szerző nem eleve a kérdésfeltevés hibájára mutat rá. Nem az a legnagyobb bökkenő, hogy Halász Gábornak igaza volt-e Babitscsal, illetve a „harmadik nemzedékkel” szemben, hanem az, hogy a túlexponált kérdés érdemtelennül szerepelt a napirend első helyén. Ezzel együtt a kritikai értelmezés megkívánta volna, hogy Halász elhibázott kortársi ítéleteire valamilyen elfogadható magyarázat szülessen.

Mindent egybevetve, Mikó Krisztina tárgyismeretét nem áll szándékomban kétségbe vonni. Csupán azt, hogy Halász Gábor műveinek át tanulmányozása (mi több: szeretete) legendó lenne

egy irodalomtudományi szempontból is helytálló monográfia elkészítéséhez. A könyvben olvasható stílárius képtelenségek végeredményben a szerző intellektuális felkészületlenségét fejezik ki. Azt a görcsös igyekezetét, hogy nyelvi eszközökkel hidalja át tanulmányának össze nem illeszthető elemeit. Egy helyütt olyannyira abszurd kifejezés futott a tollára, hogy az olvasó a maga józan ítélőképességét teszi próbára. Vajon csak én nem érem fel ésszel, hogy miben áll a „szellem rangjának homogenitása”? (133.) Némi megingás után mégis azt javasolnám, maradjunk inkább a szellem rangjának tisztelété-nél.

Berkes Tamás

AGÁRDI PÉTER: TORLÓDÓ MÚLT (JÓZSEF ATTILA ÉS KORTÁRSAI)

Budapest, T-Twins, 1995, 220 l.

Agárdi Pétert, ahogy új könyve is mutatja, alapvetően két, egymáshoz olykor rosszul illeszkedő, a magyar történelemben mégis gyakran összekapcsolódó entitás, az irodalom és a politika érdekl. Ez, valljuk meg, irodalomtudományunkban ma nem igazán divatos kombináció. Az irodalom (s az irodalomértelmezés) önelvűségét, autonómiáját félti a politikától, a politika pedig a szakszerűtlenség elemét látja a politika területén jelentkező irodalomban. Nem véletlen tehát, hogy Agárdi e kötetének egyik, előzetesen is publikált tanulmányát (*József Attila és liberális barátai*) két recenzens is nehezményezte „politikai fölhangjaiért”. S kétségtelen: Agárdi esszéiben az irodalom politikai funkcióinak és vonatkozásainak analízise igen hangsúlyos; ez olykor egyféle, mondjuk így, irodalomtörténet-politikai tanulmányt eredményez. S érezhető írásaiban bizonyos észjárás, mely a kultúrpolitikusok sajátos – döntést és politikai magatartást

előkészítő – gyakorlatias megközelítésével rokonítja. A kvalitásra figyelés, az értékrend középpontba állítása, a politika és az irodalom közötti „közvetítés” (az irodalom politikai, a politika irodalmi „korrekciója”) erős igénye; ám ugyanakkor kevésbé érdekl az irodalom pusztá önelvűsége. Az Előszó, amelyben saját írásait is jellemzi, el is ismeri: „Nem hagyományos irodalomtörténeti vagy verselemző tanulmányok” az övéi (9.).

Ez a megközelítési mód, irodalomtörténeti szempontból, kétségkívül meghatározott „sínen” tartja esszéinek horizontját. A könyv egészének azonban ez csak az egyik lehetséges olvasata. Agárdi szakirodalmi tájékozottsága széleskörű és választott területein naprakész, a szöveget és az empirikus adatokat messzemenően tiszteli, a lehetséges ellenvéleményeket számbaveszi és mérlegeli, a kvalitást (vagy éppen annak hiányát) jól érzékeli, tud is, mer is gondolkodni (stb.) – úgy jár el tehát,

ahogy ezt a „szakma” szabályai megkövetelik. S az esetek többségében választott témái természetes módon simulnak politika iránti fogékonyságához. A kötet legtöbb írásában így a politikum megmarad az irodalmi tárgyhöz szervesen hozzátartozó, elemzéssel föltárható – és minősíthető – vonatkozásnak. Ez pedig, József Attiláról és „politizáló” kortársairól lévén szó, már nem erőltetett vagy tárgyidegen elemzési szempont. A József Attila-életmű és -pálya tele van nyílt vagy rejtett politikummal. A költő, tudjuk, maga is „politizált”, baráti-ismeretségi köre pedig jelentős részben olyanokból állott, akik vagy gyakorló publicisták voltak (mint pl. Ignotus Pál, Fejtő Ferenc), vagy profi politikusnak tekinthetők (mint pl. Mónus Illés), de a politikum legalábbis mindennapi témaként jelen volt közöttük. S életművének kortársi recepcióját is – tekintsük ezt bár anomáliának, vagy ellenkezőleg, természetesnek – jórészt habituális, sőt ideológiai motívumok alakították, nem pedig a „tisza irodalom” szempontjai. Agárdi speciális problémaérzékenysége tehát a legtöbb esetben legitim módon nyilvánulhat meg.

Amikor például a *Kortársak József Attiláról* című háromkötetes, nagy gyűjtemény „másodelemzését” végzi, legsajátabb terepén mozog. A recepciótörténet alkalmat ad neki arra, hogy egyszerre méltányolja a kvalitás kortársi fölisméreseit és számoljon a „befogadás” különböző – jócskán irodalmon kívüli – motivációival, olykor egyenesen ideológiai-politikai elfogultságaival. S így alkalma nyílik „a mítoszok és legendák, ellenmítoszok és ellenlegendák” józan kritikájára. (Ezek összjátékának, deformáló erejének érzékelése egyik fontos pozitívuma interpretációjának.) Akadémikusan, természetes módon nyilvánulhat meg érdeklődése akkor is, amikor József Attila és Mónus Illés kapcsolatát értelmezi, vagy a Szép Szót mutat-

ja be. Az előbbi esetben a szociáldemokrata politikus és az illegális kommunista párttól eltávolodó költő közeledését regisztrálva, persze nemcsak a költő pályájának, politikai tájékozódásának egyik fejezete érdekli: számára ez a folyamat a magyar szocialista mozgalom önkorrekciónak is fontos része. A másik, a Szép Szóról írott tanulmánya pedig (átfogó, ugyanakkor részleteiben is arányos és kiegyensúlyozott érvelése következtében) a lapról készült első igazán jelentős – s mindmáig az egyik legjelentősebb – tanulmány. Érdeklődési iránya és a tárgy természete itt szinte hibátlanul kapcsolódik egybe. De ugyanez mondható például a Gáspár Zoltán publicisztikáját interpretáló esszékritikájáról is – azaz a többlettel, hogy ebben – önmagát is némileg megújítva – szempontjait erős nyelvi elemzéssel társítja, a politikumot mint nyelvi alakzatokban kifejezésre jutó entitást érzékeli.

A könyv egésze, persze, nem teljesen egynemű. A fölvetett írások egyik része alkalmi írás, kritika vagy méltatás (pl. a Szabolcsi Miklós monográfiájáról írott, vagy a Fejtőt méltató). Egy másik része a kínálkozó alkalmat alapos másodelemzésé emelő kritikai tanulmány (pl. a *Kortársak József Attiláról* című gyűjtemény recepciótörténeti elemzése, a *Szabad-ötletek jegyzéke* vagy a Gáspár Zoltán-kötet mérlegelése). S csak egy további része hagyományos esszétanulmány (pl. a Mónusról vagy a Szép Szóról írott). Ez némileg változó színvonalúvá teszi a kötetet; egy-egy, mégoly kiváló ötlet – méltatás közben történő – fölvetése vagy több szempont összehangolt és argumentált kifejtése, érvényesítése megkülönbözteti az egyes írásokat.

Invenciója azokon a területeken is „él”, amelyek – vélnénk – kívül esnek elsődleges irányultságán. A *Szabad-ötletek jegyzékéről* írva pl. nemcsak az a figyelemre méltó, hogy itt már a téma-

választás is egyféle beállítódottság bővítő lépés, hanem az is, hogy megfigyelései némelyike e nehéz szövegekről szólva is igazi telitalálat. Pontos és lényeges. Illusztrálásul csak egyetlen példa erre. „A nyelv, az ihlet, a névvarázs, a szép szó aktoraként és tudósaként – Agárdi szerint – [József Attila] szinte felszabadult öntudattal lépi át a közmegegyezés határait, dönt meg tabukat, sőt egyfajta öngyógyító szómágiaként, cselekvéspótlóként cselekvést kreáló eszközként forgatja e szavakat.” (35.) A József Attila-recepcióról szólva pedig még ott is van jó ötlete, ahol éppen vizsgálata határait vonja meg. „Arra például nem vállalkozom – írja e cikkében –, hogy [...] az egyes vershivatkozások gyakoriságából kritikátörténeti, költészetismereti, líraszociológiai következtetéseket vonjak le. Pedig érdemes lenne megvizsgálni, hogy a közel 1000 írásműben, mely József Attila-versek (s vajon miért) szerepelnek feltűnően nagy vagy kis számban s hogy a vershivatkozások sűrűségi hálója milyen másodlagos lírai értékrendet, illet-

ve folyamatos értékátrendeződést sugall.” (25.)

Írásait a választott téma apró részletekig menő ismerete jellemzi. Szakirodalmi pedantériája olykor talán túlzó is; egyik-másik harmadrangú közlemény utánközléseinek regisztrálása például alighanem fölösleges. De – úgy vélem – ez is annak jele, hogy Agárdi – számolva a politikum veszélyeivel – minimalizálni, sőt ellensúlyozni igyekszik az alapszemponjtából adódó esetleges átpolitizáltságot. Ezt persze nem mindig tudja elkerülni, sőt a jobboldali radikalizmus egykori és mai változatairól, illetve a kettő összefüggéseiről értekező tanulmánya inkább politikai, semmint történeti érvelésű. De újabb írásainak tanúsága szerint, ha olykor ingadozva is, folyamatosan törekszik saját tudományos szempontjainak, eljárásainak elmélyítésére, nyelvezetének, beszédmódjának megújítására. Ilyen értelemben a könyv egy lassú átalakulás dokumentuma is.

Lengyel András

DEKONFERENCIA

Szerkesztette Kovács Sándor s. k. és Odorics Ferenc, Szeged, JATE Irodalomelmélet Csoport, 1994, 122 l.

A szegedi deKON-csoport (Hárs Endre, Hódosy Annamária, Kiss Attila Atilla, Kovács Sándor s. k., Odorics Ferenc, Szilasi László) intézményesedésének, legitimálódásának talán legfontosabb lépése a saját könyvsorozat létrehozása. Ennek első kötete az 1993-as, első DEKONFERENCIA anyagát tartalmazza, a csoport tagjain kívül Arató Ferenc, Ötvös Péter, Kálmán C. György és Gyimesi Tímea tanulmányaival, ehhez még egy *Czóbel Minka* című, vegyes műfajú szövegekből álló rész kapcsolódik (Deák Botond, Fogarasi György, Hártó Gábor, Kovács Zoltán, Müllner András írásai).

A néhány éve létrejött csoport az utóbbi idők legmarkánsabb új vállalkozása a hazai irodalomtudományban: az ezidáig Magyarországon nem igazán ismert (és főleg nem olvasott) irodalomelméleti irányzatokat kreatív módon adaptálni szándékozó, az irodalomtudomány „tudomány”-voltának hagyományos jelölőit elutasító (nyelvhasználati kánonjait, retorikáját, „etikáját” stb., de az igényességet nem!) törekvésekkel éppúgy keltett szimpátiát (mert önreflexív gesztusaiban nyitottnak és nem monologikusan kétely nélkülűnek mutatkozott), mint ellenszenvet (éles kritikai hangvétele, az iroda-